

Предизвикателна

Въздействаща

Великолепна

Една от най-предизвикателните книги на десетилетието.

Анатол Брояр, Ню Йорк Таймс

Великолепен психо-философски синтез, който **се подрежда сред наистина важните книги на годината. Проф. Бекер пише въздействащо и с блестящо разбиране...** (и) се движи безкомпромисно към майсторско формулиране на ограниченията на психоанализата и на самия разум, за да помогне на хората да преодолеят противоречивите си страхове както от смъртта, така и от живота... книгата му ще бъде призната за базисен труд.

Пблшиърс Уикли

Да я четеш означава да изпиташ насадата, присъща на разгръщането на един ум, който се възползва от нови възможности и създава нов синтез. „**Отричането на смъртта**“ е велика книга – една от малкото на ХХ или на който и да било друг век.

Албъкърки Джърнал Бук Ривю

Великолепно написана книга от ерудиран и владеещ проблематиката професор. Той проявява удивителна проникателност за теориите на Зигмунд Фройд, Ото Ранк, Сьорен Киркегор, Карл Юнг, Ерих Фром и други великани. Бекер е написал **въздействаща книга.**

Бестселъри

Блестящ, страстен синтез за науките за човека, който съживява и зарежда с нова енергия идеите на психолого-философски гении. „Отричането на смъртта“ ги обединява ясно, красиво и с удивителна лаконичност в органична теория, която **не се опитва да обясни нищо друго освен възможностите за смислено и разумно оцеляване на човека.**

Минеаполис Трибюн

Великолепна... не само кулминацията, но и триумфът на опита на Бекер да създаде значима „наука за човека“. **Въздействащ, важен и необходим труд**, който говори не само на социолозите и теолозите, но и на всички нас – ограничените същества.

Комънуелт

Блестяща

Оригинална

Фундаментална

Смел труд на наелектризираща интелигентност и страст, оптимистичен и революционен, обречен да пребъде.

Ню Йорк Таймс Бук Ривю

Блестящ и крайно необходим синтез на най-важните дисциплини в живота на човека. Той събира заедно това, което други са разпилявали на парчета и са правели безполезно. Това е един от онези редки шедеври, които ще стимулират мисленето ви, интелектуалното ви любопитство и не на последно място – душата ви.

д-р Елизабет Кюблер-Рос,
автор на „За скръбта и скърбенето“

Балансирана, сугестивна, оригинална... Постепенно и обмислено – със значителна ерудиция и замах – той въвежда читателите си в тънкостите (и понякога объркването) на психоаналитичното мислене, както и в цяла философска литература.

Уошингтън Пост Бук Ривю

Оригинален, творчески принос към синтез на обширните изследвания на това поколение в областта на психологията и теологията.

Бостън Хералд Американ

Очарование и брилянтност пронизват този труд... една от най-интересните и със сигурност най-творческата книга, посветена на изследването на възгледите за смъртта.

Минесота Дейли

Дълбок синтез на теологични и психологически прозрения за природа на човека и неговите непрестанни усилия да избяга от бремето на живота и смъртта. ... **Трудно е да се надцени значението на тази книга. Бекер успява блестящо** в това, с което се е заел, а усилието е било необходимо.

Чикаго Сън-Таймс

Трнест Бекер

ОТРИЧАНЕТО НА СМЪРТТА

София, 2025

Published by Simon & Schuster New York
A Division of Simon & Schuster Inc.
1230 Avenue of the Americas
New York, NY 10020
Copyright © 1973 by The Free Press

Originally published by Free Press, a Division of Simon & Schuster, Inc.

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Людмила Андреева, превод, 2025

© Румяна Дамянлиева, оформление на корицата, 2025

ISBN 978-619-01-1535-9

Ърнест Бекер

ОТРИЧАНЕТО НА СМЪРТТА

Как различните общества реагират
на концепцията за смъртта

Превод от английски
Людмила Андреева

Unus mundus

Под общата редакция на
Владимир Симов

1. *Дескриптивна психопатология.* Майкъл Тейлър, Нутан Ваїдия
2. *Диалектическа поведенческа терапия.* Матю Маккей, Джефри Уг, Джефри Брантли
3. *Теория и практика на груповата психотерапия.* Ървин Ялом и Молин Леш
4. *Практическа психофармакология.* Томас Шуорц
5. *Остаряването.* Владимир Симов
6. *Травма и възстановяване.* Джудит Хърман
7. *Отричането на смъртта.* Ърнест Бекер

Съдържание

Увод.....	9
Предговор.....	14
1. Въведение: човешката природа и героиката	20
ЧАСТ I	
ДЪЛБИННАТА ПСИХОЛОГИЯ НА ГЕРОИЗМА / 27	
2. Ужасът на смъртта.....	29
3. Преработване на някои основни психоаналитични идеи.....	41
4. Човешкият характер като жизненоважна лъжа.....	59
5. Психоаналитикът Киркегор	77
6. Проблемът за Фройдовия характер <i>Noch Einmal</i>	99
ЧАСТ II	
ПРОВАЛИТЕ НА ГЕРОИЗМА / 125	
7. Заклинанието, направено от хора – връзката на несвободата.....	127
8. Ото Ранк и завършването на психоанализата с Киркегор	154
9. Настоящият резултат от психоанализата.....	168
10. Общ възглед за психичната болест.....	195
ЧАСТ III	
РЕТРОСПЕКЦИЯ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ: ДИЛЕМИТЕ НА ГЕРОИЗМА / 233	
11. Психология и религия: що е героичен човек?	235
Бележки	261
Индекс.....	276

*В памет на моите обични родители, които неволно ми дадоха –
наред с много други неща – най-парадоксалния от всички подарък:
объркване по отношение на героизма.*

Non rider e, non lugere, neque detestari, sed intelligere.

(Не да се смееш, не да скърбиш, не да мразиш, а да разбираш.)

Спиноза

Увод

Първите думи, които ми каза Ърнест Бекер, когато влязох в болничната му стая, бяха: „Вие ме хващате в екстремна ситуация. Това е проверка на всичко, което съм написал за смъртта и имам възможност да покажа как се умира; нагласата, която човек приема. Дали го прави по достоен, мъжествен начин; с какви мисли го обгражда; как приема смъртта си.“

Когато „Отричането на смъртта“ пристигна в *Сайколъджи Тъдей* в края на 1973 г. и беше поставена на бюрото ми за разглеждане, ми отне по-малко от час, за да реша, че искам да интервюирам Ърнест Бекер. На 6 декември се обадох в дома му във Ванкувър, за да разбера дали ще даде интервю за списанието. Съпругата му Мари ми каза, че току-що са го приели в болница, че е в терминален стадий на рак и не се очаква да живее повече от седмица. Неочаквано тя се обади на следващия ден, за да каже, че Ърнест би искал да проведем разговора, ако успее да стигна до него, докато все още има сили и бистър ум. И така, заминах за Ванкувър възможно най-бързо и с трепет, знаейки, че единственото по-нахално нещо от това да нахлуя в личния свят на умиращия би било да откажа поканата му.

Въпреки че никога не се бяхме срещали, с Ърнест веднага се впуснахме в дълбок разговор. Близостта на смъртта му и сериозно ограничената му енергия премахнаха импулса да бърбим. Говорихме за смъртта в лицето на смъртта; за злото в присъствието на рака. В края на деня Ърнест нямаше повече енергия, така че нямаше и повече време. Постояхме неловко няколко минути, защото да кажеш „довиждане“ за последен път е трудно, а и двамата знаехме, че той няма да доживее да види разговора ни отпечатан. За щастие, хартиената чаша с лечебно шери на нощното шкафче ни осигури ритуал за приключване на срещата. Изпихме виното заедно и аз си тръгнах.

Онзи ден преди четвърт век беше ключово събитие за формирането на взаимоотношението ми с мистерията на *моята* смърт, а следователно с моя живот. До края на живота си ще нося в себе си образите на смелостта на Ърнест, на неговата яснота, придобита на цената на изтърпяване на болки, и на начина, по който страстта му към идеите задържа смъртта настрана за един сезон. За мен е привилегия да съм свидетел на такъв човек в героичната агония на неговото умиране.

В годините след смъртта си Бекер е широко признат като един от най-големите духовни картографи на нашия век и мъдър лекар на душата. Постепенно, с нежелание, започваме да признаваме, че горчивото лекарство, което той предписва – съзерцанието на ужаса на неизбежната ни смърт, – парадоксално е тинктурата, която придава сладост на смъртността.

Философията на Бекер, както е очертана в „Отричането на смъртта“ и *Escape from Evil* („Бягство от зло“), е плетеница от четири нишки.

Първата нишка: светът е ужасяващ. Най-малкото, разказът на Бекер за природата има малко общо с Уолт Дисни. Майката природа е брутална кучка, безпощадна и жестока, която унищожава това, което създава. Живеем – казва той – в творение, в което обичайната дейност на организмите е „разкъсване на другите със зъби от всякакъв вид – хапане, смилане на плът, растителни стъбла и кости между кътниците, жадно и с наслада изтикваване на пулпата в хранопровода, включване на същността ѝ в собствения организъм, а след това отделяне на остатъка с отвратителна миризма и газове“.

Втората нишка: основната мотивация за човешкото поведение е биологичната ни потребност да контролираме базисната си тревожност, да отричаме ужаса от смъртта. Човешките същества са естествено тревожни, защото в крайна сметка сме безпомощни и изоставени в свят, в който ни е съдено да умрем. „Това е ужасът: да си се появил от нищото, да имаш име, съзнание за себе си, дълбоки вътрешни чувства, мъчителен вътрешен копнеж за живот и себеизразяване – и с всичко това все пак да умреш.“

Елизабет Кюблер-Рос и Ърнест Бекер са странни съюзници в разпалването на културната революция, която изважда смъртта и умирането от килера. По същото време, когато Кюблер-Рос ни даде разрешение да практикуваме изкуството на елегантното умиране, Бекер ни научи, че страхопочитанието, страхът и онтологичната тревожност са естествен съпровод на нашето съзерцание на факта на смъртта.

Третата нишка: тъй като ужасът от смъртта е толкова завладяващ, ние заговорничим, за да го държим несъзнаван. „Жизненоважната лъжа на характера“ е първата защитна линия, която ни предпазва от болезненото осъзнаване на нашата безпомощност. Всяко дете заема сила от възрастните и създава личност, като интроектира* качествата на богоподобното същество. Ако съм като всемогъщия си баща, няма да умра. Докато оставаме послушно в рамките на защитните механизми на нашата личност – това, което Вилхелм Райх нарича „броя на характера“, – ние се чувстваме в безопасност и сме в състояние да се преструваме, че светът е управляем. Цената, която плащаме обаче, е висока. Потискаме телата си, за да си купим душа, която времето не може да унищожи; жертваме удоволствието, за да си

* В психологията интроекцията е несъзнаваното възприемане на мисленето или личностните черти на други хора. – Б.пр.

купим безсмъртие; капсулираме се, за да избегнем смъртта. И животът ни убягва, докато сме се свили на кълбо в защитената крепост на характера.

Обществото осигурява втората линия на защита срещу естествената ни безпомощност, като създава система от герои, която ни позволява да вярваме, че преодоляваме смъртта, като участваме в нещо с непреходна стойност. Постигаме ерзац безсмъртие, като се жертваме, за да завладеем империя, да построим храм, да напишем книга, да създадем семейство, да натрупаме състояние, да продължим прогреса и просперитета, да създадем информационно общество и глобален свободен пазар. Тъй като главната задача на човешкия живот е да стане героичен и да надмогне смъртта, всяка култура трябва да осигури на своите членове сложна символна система, която е скрито религиозна. Това означава, че идеологическите конфликти между културите по същество са битки между проекти за безсмъртие, свещени войни.

Един от трайните приноси на Бекер към социалната психология е да ни помогне да разберем, че корпорациите и нациите може да са движени от несъзнавани мотиви, които нямат почти нищо общо с обявените им цели. Да печелиш огромни печалби в бизнеса или да убиваш на бойното поле често е свързано не толкова с икономически нужди или политическа реалност, колкото с потребността да се уверим, че сме постигнали нещо с трайна стойност. Да разгледаме например неотдавнашната война във Виетнам, в която Съединените щати бяха водени не от реалистични икономически или политически интереси, а от непреодолимата нужда да разгромят „атеистичния комунизъм“.

Четвъртата нишка: нашите героични проекти, които са насочени към унищожаване на злото, имат парадоксалния ефект да водят до появата на повече зло в света. Човешките конфликти са борба на живот и смърт – моите богове срещу твоите богове, моят проект за безсмъртие срещу твоя проект за безсмъртие. Коренът на злото, причинено от хората, не е животинската природа на човека, не е териториалната агресия или вроденият егоизъм, а потребността ни от по-висока самооценка, да отречем смъртността си и да постигнем героичен Аз-образ. Желанието ни за най-доброто е причината за най-лошото. Искаме да изчистим света, да го направим съвършен, да го запазим в безопасност за демокрацията или комунизма, да го пречистим от враговете на Бога, да премахнем злото, да създадем алабастров град, неопетнен от човешки сълзи, или хилядолетен Райх.

Може би най-голямото постижение на Бекер е създаването на наука за злото. Той ни е дал нов начин да разбираме как създаваме принадлежно зло – войни, етнически прочиствания, геноцид. От самото начало на времето хората са се справяли с това, което Карл Юнг нарича тяхна сенчеста страна – чувство за малоценност, себеомраза, вина, враждебност, – като го проектират върху врага. За Бекер е останало да направи кристално ясен начина, по който войната е социален ритуал за пречистване на света, в който на врага е отредена ролята да е мръсен, опасен и атеистичен. Дахау, Кейптаун и Ми Лай, Босна, Руанда са мрачни свидетелства

за универсалната нужда от жертвен козел – евреин, негър, мръсен комунист, мюсюлманин, тутси. Войната е смъртоносен потлач*, в който жертваме храбрите си момчета, за да унищожим страхливите врагове на праведността. И колкото повече кръв, толкова по-добре, защото колкото повече са труповете, толкова по-голяма е жертвата в името на свещената кауза, на страната на съдбата, на божествения план.

Радикалният извод на Бекер, че именно алтруистичните ни подбуди превръщат света в костница – желанието ни да се слеем с по-голямо цяло, да посветим живота си на по-висша кауза, да служим на космически сили, – поставя тревожен и революционен въпрос пред всеки човек и нация. На каква цена купуваме уверението, че сме герои? Без съмнение една от причините Бекер да не намери масова аудитория е, че той ни засрамва със знанието колко лесно ще пролеем кръв, за да си купим уверението в собствената ни праведност. Той разкрива как потребността ни да отричаме голотата си и да се обличаме в слава ни пречи да признаем, че царят е гол.

След такава мрачна диагноза на човешката природа не е изненадващо, че Бекер предлага само палиативна рецепта. Не очаквайте чудодейно лечение, бъдещ апотеоз на човека, просветено бъдеще, триумф на разума.

Бекер очертава два възможни стила на неразрушителен героизъм.

Най-доброто, на което можем да се надяваме за обществото като цяло, е, че масата от несъзнаващи хора може да развие нравствен еквивалент на войната. Науката за човека ни е показала, че обществото винаги ще се състои от пасивни поданици, силни лидери и врагове, върху които да проектираме вината и себеомразата. Това знание може да ни позволи да развием „обективна омраза“, в която обектът на омразата не е човешки жертвен козел, а нещо неодушевено, например бедност, болести, потисничество или природни бедствия. Като направим неизбежната си омраза интелигентна и информирана, може да сме в състояние да насочим разрушителната си енергия към творческа употреба.

За изключителните личности съществува древният философски път на мъдростта. Бекер, подобно на Сократ, ни съветва да практикуваме умирането. Култивирането на съзнание за нашата смърт води до лишаване от илюзии, до загуба на бронята на характера и до съзнателен избор да пребъдем пред лицето на ужаса. Екзистенциалният герой, който следва този начин за самоанализ, се различава от обикновения човек по знанието си, че е обсебен. Вместо да се крие в илюзиите на характера, той вижда своето безсилие и уязвимост. Лишеният от илюзии герой отхвърля стандартизираната героика на масовата култура в полза на космическия героизъм, в който има истинска радост от това да захвърлиш веригите на безкритичната, себеразгромяваща зависимост и да откриеш нови възможности за избор

* Церемониална дейност сред определени северноамерикански индианци, включваща щедро раздаване на подаръци, за да се подчертаят богатството и статусът на вожда или на клана. – Б.пр.

и действие и нови форми на смелост и издръжливост. Живеейки с доброволното съзнание за смъртта, героичният човек може да избере дали да се откаже, или да направи киркегоровски скок и да се довери на „свещената жизненост на космоса“, на непознатия бог на живота, чиято мистериозна цел се изразява във всепоглъщащата драма на космическата еволюция.

Има признаци – приемането на работата на Бекер е един от тях, – че някои хора се събуждат от дългата тъмна нощ на трибализма и национализма и развиват това, което Тилих нарича трансморално съзнание – етика, която е универсална, а не етническа. Задачата ни за бъдещето е да изследваме какво означава за всеки човек да е член на земното домакинство, на общността от сродни същества. Дали ще използваме свободата си, за да се капсулираме в тесни, племенни, параноични личности и да създаваме още кървави утопии, или ще формираме състрадателни общности на изоставените, предстои да се реши. Докато човешките същества притежават известна свобода, всички надежди за бъдещето трябва да бъдат изразявани в подчинително наклонение – може, бихме могли. Никаква прогноза на никой експерт не може да ни каже дали ще просперираме, или ще загинем. Може да изберем да увеличим или да намалим господството на злото. Сценарият за утрешния ден все още не е написан.

В крайна сметка Бекер ни оставя една надежда, която е ужасно крехка и удивително силна. „Маскировката на паниката – казва той – е тази, която ни кара да живеем в грозота, а не естественото животинско вайкане. А това означава, че самото зло е податливо на критичен анализ и – би могло да се мисли – на влиянието на разума.“ Ако в някакво далечно бъдеще разумът победи навика ни на саморазрушителна героика и успеем да намалим количеството на злото, което пораждаме, това до голяма степен ще е, защото Ърнест Бекер ни е помогнал да разберем връзката между отричането на смъртта и господството на злото.

Онези, които се интересуват от начините, по които работата на Бекер се използва и се продължава от философи, социолози, психолози и теолози, могат да се свържат с фондация „Ърнест Бекер“, 3621, 72nd St., Mercer Island, WA 98040, USA, и да получават бюлетин и известия за лекции и конференции.

Сам Кийн